

نظرخواهی در بارهٔ درس هنر در مدارس راهنمایی

تهیه شده در واحد ارزشیابی سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی

معرفی مقاله

مقاله حاضر که در ارتباط با درس هنر در مدارس راهنمایی تهیه گردیده است، ضمن نظرخواهی از مطالبی که تدریس این درس را بهبود دارند، همچنین نظرخواهی از روش‌های مناسب آموزش و پرورش، تدریس آن است که برخی از نارسایی‌ها و کسری‌هایی را که این درس با آن مواجه است، بشناسد. و با راه‌هایی که دست‌اندرکاران و مسئولان این درس برای آن ارائه می‌نمایند، چگونگی برطرف کردن این نارسایی‌ها و کنارآیی بهتر منابع تخصصی، یافته برای این درس را تأمین نماید.

این مقاله را واحد ارزشیابی سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی تهیه نموده و پس از طرح مسئله، مشخصات ابتدایی که مورد بررسی قرار گرفتند، و نظرات آنها را بیان نموده و بالاخره پیشنهادهایی را که این افراد برای جبران کمبود معلم هنر مطرح نموده‌اند، ارائه می‌نماید. صرف نظر از نارسایی‌هایی که این مقاله دربارهٔ مطرح کردن این مسأله و راه‌هایی که برای آن وجود دارد، می‌تواند برنامه‌ریزان واحد برنامه‌ریزی آموزشی، در بررسی این مسأله و مسئولان اجرایی، با طرح کردن این مسأله مشکل مدن نماید.

امید آن که به کمک پژوهشگران علاقه‌مند دیگر این مسأله نیز مورد بررسی و پژوهش قرار گرفته، و راه‌هایی مشخص‌تری برای این امر ارائه گردد.

مصطفی‌الله

به منظور پی بردن به چگونگی آموزش درس هنر در مدارس راهنمایی کشور، بررسی کوتاهی توسط واحد ارزشیابی سازمان پژوهش و برنامه ریزی آموزشی انجام شده است. مسائل این بررسی و نتایج به دست آمده از آن در این نوشتار مورد بحث قرار می گیرد.

ارائه مسئله

دلیل انجام این بررسی وجود مشکلاتی است که از طرق مختلف توسط معلمان و سایر دست اندرکاران در مورد آموزش هنر عنوان شده است. عمده ترین این مسائل عبارتند از:

۱ - کمبود ساعات درس هنر در برنامه های درسی مدارس.

۲ - کمبود معلم متخصص در رشته هنر.

بدین سبب پرسشنامه هایی تهیه و سؤالاتی جهت نیل به اهداف فوق تدوین شد، و توسط رؤسای مناطق آموزش و پرورش سراسر کشور و معلمانانی که مشغول تدریس درس هنر در مدارس راهنمایی اند، تکمیل گردید. تعداد کل پرسشنامه های دریافتی ۶۴۸۵ است که تعداد ۳۰۵ پرسشنامه مربوط رؤسای مناطق و ۶۱۸۰ پرسشنامه مربوط به معلمان هنر است. به دلیل تنگی وقت تعداد ۲۱۵۴ پرسشنامه (حدود $\frac{1}{3}$) از ۶۱۸۰ پرسشنامه به طور تصادفی انتخاب و استخراج گردیده است.

مشخصات پاسخ دهندگان

معلمان پاسخ دهنده (معلمان هنر) اغلب دارای مدرک فوق دیپلم اند و از ۲۰۵۹ نفر معلم هنر دیپلمه و فوق دیپلمه، ۱۳۱ نفر رشته تحصیلی هنر را گذرانده اند، و از ۹۰ نفری که دارای مدرک لیسانس اند، ۲ نفر در رشته هنر تخصص داشته اند. همچنین، از کل پاسخ دهندگان، درصد مردان ۵۸/۳۶٪ و درصد زنان ۴۱/۶۴٪ بوده است.

ساعات تدریس هنر

در پرسشنامه های معلمان و رؤسای مناطق سؤال مشترکی در باره کافی بودن ساعات تدریس هنر در هفته گنجانیده شده بود. در این مورد، نظر ۷۴٪ از رؤسای مناطق این است که یک ساعت تدریس هنر در هفته کافی نیست و ۶۹/۵٪ آنان ۲ ساعت در هفته را پیشنهاد نموده اند؛ نظر معلمان هنر نیز بدین صورت است: یک ساعت: ۱۳/۱٪، دو ساعت: ۷۰٪، سه ساعت: ۹٪، چهار ساعت: ۴/۳٪ و ۳/۱۶٪ نیز پاسخ ن داده اند و توضیح داده اند که در صورت تغییر یافتن وضع فعلی و کیفیت بهتر، به ساعت هنر اضافه شود.

یکی از دیرانی که افزودن ساعت هنر را بی تأثیر دانسته چنین توضیح داده است که از این ساعات به عنوان فوق العاده درس ریاضی استفاده می‌شود. این مسئله قابل تأمل است چرا که ضمن تأیید فرضیه مبنی بر افزودن ساعات درس هنر، به این مسئله مهم اشاره شده که معلمان، رویهمرفته، این درس را جدی نمی‌گیرند و از ساعت هنر برای دروس دیگر استفاده می‌کنند. اگر آن اهمیتی که باید به این رشته درسی داده شود از ابتدا در نظام آموزشی مطرح می‌شد، به این درس کم‌توجهی نمی‌شد. بنابراین، افزودن ساعات هنر حتماً باید با تغییر برنامه‌ریزی در کل کیفیت تدریس توأم باشد.

علاقه دانش‌آموزان

در مورد علاقه و پشتکار دانش‌آموزان به رشته‌های هنری، معلمان چنین نظر داده‌اند: ۶۳/۷۴٪ از دانش‌آموزان به رشته نقاشی، ۵۹/۰۵٪ به رشته کاردستی، ۳۸/۶۷٪ به رشته تئاتر، ۳۷/۹۸٪ به رشته سرود، ۲۵/۱۴٪ به رشته خوشنویسی، ۱۰/۳۵٪ به رشته داستان، و ۵/۷۶٪ به رشته سینما علاقه دارند.

از آنجا که اکثر پاسخ‌دهندگان علاقه دانش‌آموزان خود را به بیش از یک رشته هنر تشخیص داده‌دند، لذا هر پرسشنامه بیش از یک پاسخ دارد و مجموع درصد‌های این سؤال از ۱۰۰ بیشتر است.

شرکت معلمان در کلاسهای کارآموزی

در مورد اینکه معلمان مایل به شرکت در کلاسهای کارآموزی هنر هستند یا نه، ۵۸٪ پاسخ مثبت و ۴۰٪ پاسخ منفی داده‌اند، ۲۰٪ نیز پاسخ نداده‌اند. افرادی که پاسخ مثبت داده‌اند تا مین وسیله ایاب و ذهاب را متذکر شده‌اند. همچنین، در پاسخ به این سؤال که: «آیا در مدرسه شما فرد با تجربه در امر هنر وجود دارد که صلاحیت اخلاقی و عملی داشته باشد؟» ۴۲٪ از معلمان پاسخ مثبت و ۴۵٪ پاسخ منفی داده‌اند، ۱۳٪ نیز پاسخ نداده‌اند. افرادی که پاسخ مثبت داده‌اند: جمعاً ۷۵۷ نفر را در تدریس هنر با صلاحیت دانسته‌اند.

تعداد مدارس راهنمایی، کلاسهای راهنمایی، و معلمان درس هنر

در این مورد آمار جمع آوری شده به این شرح است:

تعداد مدارس راهنمایی: ۷۷۸۴، تعداد کل کلاسهای مدارس راهنمایی: ۴۵۵۹۲، تعداد

کل معلمانی که فقط به تدریس درس هنر مشغول‌اند: ۱۰۲۴ نفر.

کلاسهای بدون دبیر

در مورد این سؤال که: «آیا به علت نبودن معلم هنر کلاسها بدون دبیر می‌مانند؟» ۱۱/۱۵٪ از رؤسای مناطق پاسخ مثبت و ۸۵/۲۵٪ پاسخ منفی داده‌اند؛ تعداد کلاسهای بدون معلم ۸۷۸ عدد ذکر شده است.

تدریس دروس غیر از هنر

۹۰ درصد از رؤسای مناطق به این سؤال که: «آیا معلمانی در منطقه شما هستند که علاوه بر تدریس هنر به تدریس دروس دیگری مشغول باشند؟» پاسخ مثبت و ۸٪ پاسخ منفی داده‌اند؛ تعداد کل این معلمان ۵۵۸۴ نفر است.

همچنین، ۹۱٪ از معلمان پاسخ دهنده تدریس دروس دیگری بجز هنر را به عهده دارند و ۴٪ از آنان فقط به تدریس هنر می‌پردازند.

در مورد علل این مسئله که چرا معلمان علاوه بر هنر، دروس دیگری تدریس می‌کنند، دلایلی به شرح زیر آمده است:

۱ - به دلیل کمبود متخصص (نظر ۴۵٪ از اظهار نظر کنندگان).
۲ - به دلیل پر شدن ساعات موظف دبیران؛ چون در غیر این صورت، معلمان بیکار می‌مانند.

۳ - به دلیل پراکندگی مناطق و فاصله مدارس شهری و روستایی.

۴ - به دلیل اینکه قبلاً هنر در برنامه آموزشی رشته علوم انسانی در مراکز تربیت معلم وجود داشت و به آنان آموزش هنر داده می‌شد، به همین جهت اکنون از معلمان علوم انسانی برای آموزش هنر استفاده می‌شود.

۵ - به دلیل کمبود نیروی انسانی.

۶ - به دلیل جنگ تحمیلی و اعزام معلمان هنر به مناطق دیگر.

۷ - به دلیل دستور اداره کل که خواسته‌اند از مربیان پرورشی استفاده شود.

۸ - به دلیل نبودن دبیر زن برای تدریس هنر.

پیشنهاد برای جبران کمبود معلم هنر

حدود ۸۰٪ از رؤسای مناطق اظهار داشته‌اند در صورت افزایش ساعت تدریس هنر با کمبود معلم مواجه خواهند شد. برای رفع این مشکل پیشنهادهای زیر را نموده‌اند:

۱- به عقیده ۶۰٪ از اظهار نظر کنندگان، می‌توان با دایر نمودن کلاسهای کارآموزی حتی‌المقدور نسبت به رفع کمبود معلم هنر اقدام کرد و از معلمان علاقه‌مند به رشته هنر جهت آموزش دیدن استفاده نمود.

- ۲- از معلمانی که آشنایی کامل با هنر دارند امتحان شود تا فقط به تدریس هنر بپردازند.
- ۳- دعوت از کلیه معلمان علاقه‌مند و با تجربه در این رشته و تشکیل کلاسهای بازآموزی جهت تعلیم و یزگیهای هنر در اسلام و تربیت نیروهای شایسته‌ای برای تعیین خطوط اصلی هنر در کلاس برای دانش آموزان؛ به علاوه، کار مستمر در این جهت با دانش آموزان.
- ۴- گنجاندن رشته‌ای بنام هنر در مراکز تربیت معلم.
- ۵- اجباری شدن درس هنر برای دانشجویان دانشسراهای تربیت معلم.
- ۶- تأسیس انستیتوهای هنری در سراسر کشور.
- ۷- افزایش سهمیه رشته هنر جهت خدمت در مناطق محروم.
- ۸- تربیت افرادی به صورت مدرس هنر به وسیله دستگاههای مسئول آموزش و پرورش جهت انجام منظور فوق و یا شناسایی افرادی که ذوق و سلیقه در هنر دارند و به کار گرفتن آنان به صورت حق‌التدریس.

همچنین، نظرات کلی دیگری به شرح زیر مطرح شده است:

- ۱- درس هنر قبل از دوره راهنمایی در مقطع ابتدایی بسیار نامفهوم است. هنر را باید از ابتدایی شروع نمود.
- ۲- معلمان هنر هیچ منبعی در باره هنر ندارند، باید روش تدریسی که در حقیقت منبعی برای معلم باشد در اختیارش قرار داد. مقاله بسیار خوبی از خواهر زهرا رهنورد در مورد هنر و هنرمند در کتاب جنگ سوره، شماره چهارم، وجود دارد که می‌تواند مورد استفاده قرار گیرد.
- ۳- ترتیبی اتخاذ شود که مدرسان هنر بتوانند از موزه‌های هنری و آثار باستانی بازدید نمایند تا موجب تشویق آنان گردد و سبب خلاقیت روحیه هنری آنها شود. کتابهای اول و دوم و سوم راهنمایی جداگانه چاپ و مطالب آن بر محتوا تر گردد.
- ۴- خوب است که همراه برنامه و هدف، وسیله هم توأم آماده شود.
- ۵- برای هر شاخه از هنر در هر منطقه یک نفر با ذوق و استعداد تربیت شود و درس هنر به صورت فوق برنامه به وسیله این افراد اجرا گردد تا دانش آموزان در هر رشته هنری که ذوق و

استعداد دارند، در خارج از ساعت درس در محلی مناسب به یادگیری هنر زیر نظر استاد مربوط بپردازند.

۶- با وجود اینکه کتابهای ابتدایی از کلاس دوم تأکید بر نوشتن با خط نستعلیق دارند، متأسفانه در اکثر شهرها و بیشتر مدارس ابتدایی به این امر توجه نمی‌شود و دانش‌آموزان با خط کتابی می‌نویسند. حتی گاهی اگر دانش‌آموز بخواهد با خط نستعلیق بنویسد، آموزگاران مانع می‌شوند.

۷- در حال حاضر درس هنر در مدارس راهنمایی نه تنها بازده آموزشی ندارد و نه تنها در راستای هنر اسلامی نیست، بلکه پرکننده ساعات خالی تدریس معلمان شده است؛ بنابراین، چون معلمانی که به این ترتیب به کلاس می‌روند خود اطلاعاتی در زمینه درس ندارند، وقت را به بطلات می‌گذرانند و طبعاً این امر موجب بدآموزی خواهد شد.

۸- ساعت تدریس هنر اگر در وضع فعلی، که در جهت شکوفایی استعدادهای هنری نیست، اضافه شود، مشکلی را حل نخواهد کرد؛ ولی در صورت جهت دادن به درس هنر البته یک ساعت کافی نیست.

۹- تدریس هنر در روستاها کارآیی ندارد، چون دبیر متخصص وجود ندارد یا اگر هم باشد نمی‌تواند اصلاً به تدریس درس هنر بپردازد.

۱۰- وزارت آموزش و پرورش در امر آموزش هنر باید به دو مسئله توجه کند:
الف) دادن شخصیت و استقلال واقعی به مسأله درسی هنر و وارد کردن آن در لیست دروس کتبی.

ب) دادن مجوز از سوی وزارت آموزش و پرورش برای استفاده از هنرمندان محلی به صورت حق‌التدریسی، بدون در نظر گرفتن مدرک تحصیلی و تنها بر اساس مهارت‌های هنری آنها.

نتیجه

۱- ۸۹۱ معلم از کل ۲۱۵۴ معلم پاسخ دهنده، منحصرأ به تدریس هنر اشتغال دارند، ولی رشته اختصاصی آنها هنر نبوده و به دلیل علاقه و تجربیات شخصی بدین امر پرداخته‌اند. این افراد ۴۱٪ از کل پاسخ‌دهندگان را تشکیل می‌دهند. چون تعداد کل کلاسهای راهنمایی ۴۵۵۹۳ کلاس است، بنابراین، به طور متوسط، برای هر ۵۰ کلاس یک معلم هنر وجود دارد.

۲- ۱۳۳ معلم که رشته تحصیلی آنها هنر است نیز فقط به تدریس هنر اشتغال دارند، که ۶٪ کل را تشکیل می‌دهند. در نتیجه، برای هر ۱۰۰۰ کلاس، ۳ معلم متخصص وجود دارد.

۳- تعداد ۱۱۳۰ معلم، در هنر تخصص هنر ندارند و علاوه بر هنر به تدریس درس دیگر نیز اشتغال دارند، که این امر به دلیل کمبود ساعات تدریس آنها است، این افراد ۵۳٪ کل را تشکیل می‌دهند.

۴- با توجه به آمار فوق، دسته سوم بیشترین تعداد را به خود اختصاص داده است. این مسئله مبین این نکته است که اکثریت معلمان درس هنر تجربه‌ای در مورد هنر ندارند و فقط برای پر کردن ساعات موظف به این امر اشتغال دارند. در نتیجه، این یک ساعت درس هنر، ساعت پر باری نیست و کیفیت مطلوبی ندارد.

۵- ۷۳/۵٪ از کل معلمان بین یک تا پنج سال سابقه تدریس دارند و از تجربه زیادی نیز برخوردار نیستند. در نتیجه، نه تنها با کمبود دبیر متخصص مواجهیم، بلکه به دبیر مجرب و با سابقه هم نیازمندیم.

۶- اکثر پاسخ دهندگان نسبت به کم بودن ساعت تدریس هنر معترض بوده‌اند: ۸۳/۳٪ آنها دو ساعت و حتی بیشتر از آن را برای تدریس پیشنهاد نموده‌اند. تنها ۱۳/۶۶٪ همان یک ساعت را کافی دانسته‌اند. موافقان افزایش ساعت تدریس خواهان آن‌اند که، در مرحله اول، کمبود معلم متخصص بر طرف شود و محتوای کتاب و برنامه هنر نیز غنی‌تر و بهتر شود، سپس ساعت تدریس افزایش یابد تا اینکه نتیجه مطلوب حاصل گردد.

۷- ۶۰٪ از اظهار نظر کنندگان، پیشنهاد تشکیل کلاسهای کارآموزی نموده و حدود ۶۰٪ از پاسخ دهندگان نیز اظهار تمایل به شرکت در این گونه کلاسها نموده‌اند. حدود ۷۵۷ نفر نیز به عنوان افراد با صلاحیت در امر هنر معرفی شده‌اند که می‌توان از آنها در امر تدریس درس هنر یاری جست.

۸- علاقه اکثر دانش آموزان (۶۳/۷۴٪ از کل دانش آموزان) به رشته نقاشی، لزوم تربیت دبیر را در این رشته هنری، بیش از پیش، نشان می‌دهد.